

Η ΕΙΔΟΠΟΙΟΣ ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΤΑΞΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ «ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ»

Στίς 22 Ιουλίου 2007, ένα τροχαίο δυστύχημα στά περιχώρα τής Γρενόβλης, είχε κοστίσει τήν ζωή 26 ατόμων. Έπρόκειτο γιά μιά ομάδα πολωνῶν Ρωμαιοκαθολικῶν πιστῶν πού επέστρεφαν ἀπό μιά επίσκεψη στό περιώνυμο προσκύνημα τής Notre-Dame de la Salette, κτισμένο τό 1846 σέ ὄρεινή περιοχή τής Isère, στόν τόπο ὅπου, σύμφωνα μέ μιά παράδοση, είχε φανερωθεῖ ἡ Παναγία σέ δύο γάλλους βοσκούς. Ἡ ἀπειρία τοῦ ὁδηγοῦ ἀφ'ένός, καί ὁ ἐλαττωματικός ἐξοπλισμός τοῦ λεωφορείου ἀφ'έτέρου, ἦταν οἱ δύο παράγοντες πού προκάλεσαν τό μοιραῖο, σέ μιά ἀπότομη κατηφορική στροφή.

Τό τραγικό αὐτό περιστατικό ἔγινε γιά πολλές μέρες πρωτοσέλιδη εἶδηση στόν πολωνικό, γαλλικό καί διεθνή ἡμερήσιο Τύπο. Ἡ Πολωνική Κυβέρνηση ἐκήρυξε τριήμερο ἔθνικό πένθος, ἡ Ἐκκλησία ὀργάνωσε νεκρώσιμες ὁλονυκτίες, ἐνῶ ὁ Πρόεδρος τής Πολωνίας Lech Kaczynski μετέβη στήν Γρενόβλη προκειμένου ὅπως ἐπισκεφθεῖ καί παραμυθήσει τούς ἐπιζήσαντες, οἱ ὁποῖοι θεραπεύονταν σέ νοσοκομεῖο τής πόλεως αὐτῆς. Ἀπευθύνοντας δέ σ'αὐτούς λόγους παρηγορίας, ὁ Πρόεδρος Kaczynski δέν παρέλειπε νά προσθέσει ὅτι οἱ Πολωνικές Ἀρχές θά προέβαιναν σέ ἔρευνα σχετικά μέ τά αἷτια τοῦ δυστυχήματος, ὡς καί σέ «ἐξονυχιστικό ἔλεγχο τής φερεγγυότητος καί τής μεθόδου ἐργασίας τῶν ἐξειδικευμένων σέ προσκνηματικά ταξίδια πρακτορείων τουρισμοῦ»¹.

Ἡ τελευταία αὐτή παρατήρηση τοῦ Πολωνοῦ Προέδρου δέν ἦταν τυχαία. Ἀπεναντίας, διερμήνευε τόν φόβο τής Κυβερνήσεως καί πολλῶν ταξιδιωτικῶν γραφείων τής χώρας του, μήπως τό πολύνεκρο τραγικό αὐτό περιστατικό, σέ συνάφεια μέ παρόμοιο τροχαῖο δυστύχημα πού είχε συμβεῖ τό 2002 στήν Οὐγγαρία, θά ἐπέφερε καίριο πλήγμα στήν ἀνθοῦσα καί λίαν κερδοφόρο τουριστική βιομηχανία τής Πολωνίας.

* * * * *

Ἄν ἐπέλεξα νά ξεκινήσω τήν ὀμιλία μου μέ τό ἀνωτέρω τραγικό συμβάν καί μέ τίς ἀντιδράσεις πού ἀκολούθησαν, εἶναι γιά νά ἐπισημάνω ἐξ ἀρχῆς ὅτι ὁ τουρισμός, ἐπί τῶν ἡμερῶν μας μετεβλήθη σέ ἕνα πολυδιάστατο παγκόσμιο φαινόμενο, μέ πολλές παραμέτρους καί μεγάλα οἰκονομικά, ἐνίοτε δέ καί πολιτικά, συμφέροντα².

¹ Célia Chauffour, *La Pologne prie et s'interroge sur la sécurité de son tourisme religieux*, στήν Ἐφημερίδα Le Monde, 24 Ιουλίου 2007

Σύμφωνα με την άποψη του Ρωμαιοκαθολικού Αρχιεπισκόπου Raul Gonsalves, μέλους του Ποντιφικού Συμβουλίου Ποιμαντικής Μεταναστών και Αποδήμων, στην σημερινή εποχή της καλπάζουσας παγκοσμιοποίησης, ο τουρισμός «αποτελεί μία πολυεθνική και πολυδιάστατη βιομηχανία (*industry*), ένα σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής, πολιτισμικής, πολιτικής και οικονομικής πραγματικότητας της εποχής μας».³ Μία βιομηχανία που αναπτύσσεται με ταχύτατους ρυθμούς, συγκεκριμένα δε κατά 23% ταχύτερα από οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα. Βιομηχανία που απασχολεί, ποικιλοτρόπως και σε διάφορα επίπεδα, έναν στους κάθε εννέα κατοίκους της γης, και η οποία αποφέρει τεράστια κέρδη, τα οποία το 2005 ανέρχονταν ετησίως σε 3.5 τρισεκατομμύρια δολάρια!⁴

Σύμφωνα με στοιχεία που κοινοποιήθηκαν πρό διετίας στα πλαίσια του «Περιβαλλοντικού Προγράμματος του ΟΗΕ», (United Nations Environment Programme), σήμερα 950 εκατομμύρια ανθρώπων, σε παγκόσμια κλίμακα, πορίζονται τά προς τό ζην από τον τουρισμό, ενώ οι πρόσοδοι από την ενασχόληση αυτή αντιπροσωπεύουν τό 10.4% του κατά κεφαλήν εισοδήματος, σε παγκόσμια πάντοτε κλίμακα⁵. Σημειωθήτω ότι τό 2006, την Εύρώπη μόνον, επισκέφθηκαν 463 εκατομμύρια περιηγητών, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 16.5% σε σχέση με τό 2002! Οί χῶρες που φιλοξένησαν τον μεγαλύτερο αριθμό τουριστών ήταν ή Γαλλία (77 εκατ.), ή Ισπανία (56 εκατ.), ή Ιταλία (37.5 εκατ.), τό Ηνωμένο Βασίλειο (30.5 εκατ.) και ή Γερμανία (22 εκατ.)⁶, ενώ σύμφωνα με στατιστικές του «Συνδέσμου Ἑλληνικῶν Τουριστικῶν Ἐπιχειρήσεων» που κοινοποιήθηκαν τον Ἰούλιο του 2007, ο αριθμός τῶν ἀλλοδαπῶν τουριστῶν οί ὅποιοι εἶχαν ἐπισκεφθεῖ τήν Ἑλλάδα τό 2006, ἀνερχόταν σε 14.4 εκατομμύρια⁷, ενώ στό πρῶτο ὀκτάμηνο (Ἰανουάριος-Αὔγουστος) του λήγοντος ἔτους 2008, οί

² Υπάρχουν π.χ. ενδείξεις ότι ή άτυχή άπόφαση τῶν Ἰορδανικῶν Ἀρχῶν στίς ἀρχές του 2007 νά ἄρουν, για κάποιον διάστημα, τήν ἀναγνώριση του Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ὠφείλετο στίς ἐπιφυλάξεις του Πατριάρχου για τά σχέδια διαφόρων ἰορδανικῶν φορέων ὅπως δημιουργήσουν, μέ ρωσικά κεφάλαια, ένα τεράστιο τουριστικό συγκρότημα και Ἰ.Ναό στην ἀνατολική ὄχθη του Ἰορδάνου, ὡς ἀντίπαλο δέος στό γνωστό προσκύνημα τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, που κείται στό κατά παράδοσιν σημεῖο τῆς Βαπτίσεως του Κυρίου, και τό ὅποιο βρίσκεται στην ὑπό Ἰσραηλινή κατοχή δυτική ὄχθη του Ἰορδάνου Ποταμοῦ.

³ Raul Nicolau Gonsalves, *New horizons for the Pastoral Care of Tourism*, ἐν *Perspectives in Tourism, Spirituality in Tourism*, no. 2, σελ. 22

⁴ Antony Rogers, *Bringing People Together for Just Peace-Challenges to Tourism in the 21 Century*, ὄπ.π. σελ. 7

⁵ UNEP Global Civil Society Forum, UNEP/GCSF/5

⁶ European Tourist Attractions Market Assessment 2007, στό <http://www.researchandmarkets.com/reports/451138>

⁷ <http://www.sete.gr>, conferences.

διεθνείς αφίξεις στά κυριώτερα αεροδρόμια ανέρχονταν σέ 8.5 περίπου εκατομμύρια⁸.

Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι ό τουρισμός διαδραματίζει πλέον ένα καθοριστικό ρόλο στην όλη οικονομική ανάπτυξη μιās κοινωνίας, μιā καί έκ τών πραγμάτων επιβάλλει τήν βελτίωση τών υποδομών, συντελεϊ στην άνθηση του έμπορίου, ένθαρρύνει τήν ποιοτική παραγωγή τής τοπικής χειροτεχνίας καί, τό κυριώτερο, απασχολεί κόσμο καί γίνεται άφορμή δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, πού συμβάλλουν μεγάλως στην άνοδο του βιωτικού επιπέδου τών κατοίκων μιās περιοχής. Ως πρός τό σημείο αυτό δέν θά μās διαψεύσουν βέβαια οί κάτοικοι τής Πάφου, τής Γερμασόγιας, του Παραλιμνίου ή τής Άγίας Νάπας! (Όταν λίγο πριν τήν είσβολή επισκέφθηκα τό (1973) τήν Άγία Νάπα, δέν ύπηρχε σχεδόν τίποτα, εκτός από τό Μοναστήρι, ένα-δυό οικήματα, καί μιā ύποτυπώδη ψαροταβέρνα στην παραλία!!)

* * * * *

Ό όρος tourism-«τουρισμός», (δηλ. αυτό πού λέμε «περιήγηση» στην έλληνική γλώσσα), χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τό 1937 από τήν Κοινωνία τών Έθνών, τήν προκάτοχο του Όργανισμού Ηνωμένων Έθνών (ΟΗΕ), προκειμένου όπως χαρακτηρισθουν εκείνοι πού άποδημούσαν πρός ξένους τόπους για ένα διάστημα περισσότερο τών 24 ώρων⁹. Υπό τήν έννοια αυτή, δέν θά ήταν ύπερβολή νά λεχθει ότι οί πρῶτοι «περιηγηταί»-«τουρίστες» ύπηρξαν αναμφίβολα οί χριστιανοί, δοθέντος ότι ή άποδημία για προσκύνημα σέ χώρους ιερούς, κυρίως στους Άγίους Τόπους, ήταν σύνηθες φαινόμενο ήδη από τούς χρόνους τής πρωτογενούς Έκκλησίας. Τό «Όδοιπορικό» τής μοναχής Αίθερίας πού περιγράφει τίς διατριβές της στό Σινά, στην Παλαιστίνη καί τήν Άντιόχεια, δίνει μιā σαφή ιδέα περί τής εύλαβούς αυτής συνήθειας τών χριστιανών τών πρώτων αιώνων¹⁰. Άλλά καί τά «Γεροντικά» καί πολλά άλλα άγιοπατερικά βιβλία μιλουν «για τίς εύλογημένες περιηγήσεις τών Χριστιανών σέ Μοναστήρια καί έρημητήρια μέ μοναδικό σκοπό τήν πνευματική τους κατάρτησι καί τήν σωματική καί –κυρίως- τήν ψυχική τους υγεία»¹¹.

Όστόσο, πρέπει νά ύπομνησθει ότι ή «προσκυνηματική άποδημία» δέν είναι ίδιον του Χριστιανισμού μόνον. Διότι καί οί πιστοί πολλών

⁸ <http://www.sete.gr>, δελτίο 8/9/2008

⁹ Ron O' Grady, *The Threat of Tourism-Challenge to the Church*, WCC Publications, Geneva, 2006, p. 75

¹⁰ Βλ. Αίθερίας Όδοιπορικών, έκδ. «Τήνος».

¹¹ Αρχιμανδρίτου Δοσιθέου, *Όδηγός Όρθοδόξου Προσκυνητου*, έκδ. Δ', Ι. Μονή Παναγίας Τατάρας, σελ. 30

ἄλλων γνωστῶν θρησκευμάτων, ἀναλαμβάνουν κοπιώδεις ἀποδημίες γιά νά ἐπισκεφθοῦν τά ἱερά προσκυνήματα τῆς θρησκείας τους. Ὅπως λ.χ. οἱ Ἰνδουῖσται στό Benares τῶν Ἰνδιῶν, οἱ βουδδισται στό Angkor τῆς Καμπότζης, οἱ μουσουλμάνοι στήν Μέκκα. (Καί νά μή λησμονεῖται ὅτι ἡ «ἱερά ἀποδημία», τό γνωστό «χατζιλίκι» στή Μέκκα, εἶναι ἕνας ἀπό τούς πέντε πυλῶνες ἐπί τοῦ ὁποίου στηρίζεται ὁ «Οἶκος τοῦ Ἰσλάμ»).

Ἡ ἀποδημία γιά λόγους ἀναψυχῆς, γιάυτό δηλαδή πού ἀποκαλοῦμε πλέον «τουρισμό», εἶναι σχετικά πρόσφατο φαινόμενο. Ἄρχισε νά ἐμφανίζεται, κάπως δειλά, περί τά μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἀναπτύχθηκε στίς ἀρχές τοῦ 20^{ου} αἰῶνος μέ τήν ναυπήγηση πολυτελῶν ὑπερωκεανίων καί τήν ἀνέλιξη τοῦ διεθνoῦς σιδηροδρομικοῦ δικτύου, καί κορυφώθηκε, ἐκδημοκρατιζόμενο, κατά τό δεύτερο ἥμισυ τοῦ ἰδίου αἰῶνος, μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀεροναυτικῆς βιομηχανίας καί τήν ἀεροπορική σύνδεση σχεδόν ὅλων, ἀκόμη καί τῶν πιό ἀπομακρυσμένων, χωρῶν τῆς ὑψηλίου. Καί ἀκριβῶς, μέσα σ' αὐτά τά πλαίσια τῆς παγκόσμιας τουριστικῆς δραστηριότητος, ἀναπτύχθηκε τελευταίως, μέ ταχύτατους μάλιστα ρυθμούς, καί ὁ λεγόμενος «θρησκευτικός τουρισμός», γιά τόν ὁποῖο σήμερα γίνεται εὐρύτατα λόγος, ἐδῶ στήν Ὁρθόδοξη Κύπρο, στήν Ἑλλάδα, τήν Ρουμανία, τήν Ρωσσία, ὅπου μάλιστα σέ λίγες μέρες (17 Δεκεμβρίου) θά συνέλθει τό 5^ο «Πανευρωπαϊκό-Πανορθόδοξο Συνέδριο Προσκυνηματικοῦ Τουρισμοῦ».

Στήν ἀνάπτυξη τοῦ «Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ» συνετέλεσαν πολλοί παράγοντες. Ὅπως λ.χ. ἡ λογοτεχνία μέ διάφορα ἱστορικοῦ περιεχομένου μυθιστορήματα καί ταξιδιωτικές ἀναμνήσεις· τά εὐρείας κυκλοφορίας, καί ἐξειδικευμένα στήν προβολή ἀξιοθέατων τόπων καί μνημείων, περιοδικά, (ὅπως τό GEO, τό ANIMAN, ἢ τό National Geographic Magazine)· ἡ κινηματογραφική βιομηχανία, πού ὄχι σπάνια ἐπιλέγει ἱστορικά, χριστιανικά καί μή, μνημεῖα ὡς σκηνικό γιά τό «γύρισμα» μιᾶς ταινίας· ἡ τηλεόραση μέ διάφορα documentaires ἀρχαιολογικοῦ ἢ πολιτισμικοῦ ἐνδιαφέροντος· τελευταίως δέ καί τό Διαδίκτυο. Χάρις λοιπόν στούς παράγοντας αὐτούς, ἄγνωστα μέχρι ἐσχάτων χριστιανικά μνημεῖα ἢ περιοχές τοῦ κόσμου, ἄρχισαν πλέον νά μπαίνουν στόν παγκόσμιο τουριστικό χάρτη, ὡς προορισμοί μείζονος «θρησκευτικοῦ ἐνδιαφέροντος».

Παράδειγμα, ἡ Rosslyn Chapel, ἕνας κομψός Ἀγγλικανικός Ναός τοῦ 15^{ου} αἰῶνος στά περίχωρα τοῦ Ἐδιμβούργου, πού βρισκόταν στό ἐπίκεντρο τῆς πλοκῆς τοῦ γνωστοῦ καί πολύκροτου μυθιστορήματος τοῦ Dan Brown "Da Vinci Code" καί τῆς ὁμώνυμης ταινίας. Ὁ ὁποῖος Ναός, ἐνῶ στερεῖται πληρώματος ὁσάκις τελoῦνται Ἱ. Ἀκολουθίες, (λόγω τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς κοινωνίας), σέ ἐκτός θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων

ᾶρες, κατακλύζεται ἀπό τουρίστες, οἱ ὅποιοι τόν ἐπισκέπτονται ἀπλῶς γιά νά δοῦν τόν χῶρο (ἢ ἂν θέλετε τό «σκηνικό-ντεκόρ») ὅπου ἐκτυλισσόταν ἡ ὑπόθεση τοῦ ἐν λόγῳ ἀμφιλεγόμενου μυθιστορήματος¹². Σήμερα, ὁ ἱστορικός αὐτός Ναός ἀπέβη ὁ δημοφιλέστερος τουριστικός προορισμός τῆς Σκωτίας.

Ἄλλο παράδειγμα, ἡ Medjugorje. Μιά πόλιν τῆς Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ἡ ὁποία σέ λίγα χρόνια εἶχε μιά καταπληκτική οικονομική ἀνάπτυξη, ἔπειτα ἀπό μιά πληροφορία πού εἶχε διοχετεύσει μέσω Διαδικτύου ἕνας Φραγκισκανός ἱερομόναχος, ὁ Slavko Barbaric, καί σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ Παναγία εἶχε φανερωθεῖ τόν Ἰούνιο τοῦ 1981 σέ ἕξι παιδιά τοῦ χωριοῦ, δίνοντας, μέσω αὐτῶν, μηνύματα εἰρήνης καί ἀγάπης στόν κόσμο. Ἐκτοτε, ἡ μικρή αὐτή κωμόπολις, δέχεται μυριάδες «προσκυνητῶν», πού προέρχονται ἀπό παρα-εκκλησιαστικές ὀργανώσεις καί «χαρισματικά κινήματα», κυρίως τῆς Ἰταλίας, τῆς Αὐστρίας καί τῆς Γερμανίας, καί σήμερα τείνει νά ἐξελιχθεῖ σέ «Λούρδη τῶν Βαλκανίων»¹³. Καί τοῦτο, παρά τήν ἀπαγόρευση τοῦ Βατικανοῦ¹⁴, καί τίς σοβαρές ἐπιφυλάξεις τοῦ τοπικοῦ Ἐπισκόπου Ratko Peric.

* * * * *

Ἀναζητῶντας ὑλικό γιά τήν ἐκπόνηση τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, βρῆκα στό Διαδίκτυο οὐκ ὀλίγα ἐνδιαφέροντα κείμενα σχετικά μέ προσπάθειες διαφόρων, ἐπισήμων καί μή, φορέων τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Κύπρου, οἱ ὁποῖες στόχευαν στήν ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ, μάλιστα δέ τοῦ θρησκευτικοῦ τουρισμοῦ, στίς δύο αὐτές ἀδελφές χῶρες.

Ἐνα ἀπό αὐτά, ἀφοροῦσε σέ κάποιο συνέδριο τό ὅποιο εἶχε συνέλθει ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ Ὑπουργείου Τουριστικῆς Ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος, μέ σκοπό τήν ἀνταλλαγή ἀπόψεων σχετικά μέ τίς «Δυνατότητες ἀνάπτυξης τοῦ Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ στήν Φωκίδα».

Ὁ εἰσηγητής τοῦ θέματος, ἀφοῦ πρῶτα μιλοῦσε γιά τό ἐνδιαφέρον τῆς Πολιτείας καί τῆς Ἐκκλησίας γιά τόν προσκυνηματικό τουρισμό, ὅπως καί γιά τίς προσπάθειές τους νά διαμορφωθεῖ ἕνα θεσμικό πλαίσιο

¹² Andrew Duff, *Churches and Tourism*, <http://www.churchesandtourismassociation.info>

¹³ Κατά πληροφορία τοῦ κροατικοῦ ἰδρύματος "Svetiste Kraljice Mira" - «Προσκύνημα τῆς Βασιλίσσης τῆς Εἰρήνης», σέ εἴκοσι ἑκατομμύρια ἐνέρχονται ἐκεῖνοι πού σέ μερικά χρόνια ἐπισκέφθηκαν τήν κωμόπολι αὐτή. Βλ. Apparitions de la Vierge Marie Medjugorje, ἐν <http://www.kroatien-ferien.com>. Πρβλ. καί «Σέ ἄνοδο ὁ Θρησκευτικός τουρισμός», στήν ἐφημερίδα *Ναυτεμπορική*, 22/6/2007

¹⁴ Ὁ Καρδιανάλιος Ratzinger, καί σήμερα Πάπας Βενέδικτος ις', εἶχε τότε χαρακτηρίσει τό φαινόμενο τῆς Medjugorje ὡς «ἀπλό ἐφεύρημα». Βλ. Rémi Fontaine, *Le cas Medjugorje*, Présent, 24 juin 2006

προωθήσεως του Θρησκευτικού Τουρισμού σε μία χώρα όπως η Ελλάδα, μέ πληθύν χριστιανικών προσκνημάτων και ιστορικών Μονών, στην συνέχεια υπογράμμισε, χωρίς περιστροφές, ότι «*βασικός στόχος*» του έγχειρήματος ήταν να εξελιχθεί η Ελλάδα «*σε πόλο έλξης τουριστών*», μία και τό είδος αυτό του τουρισμού, του θρησκευτικού δηλ. τουρισμού, «*θά παίξει καθοριστικό ρόλο στην περαιτέρω ανάπτυξη του τόπου μας*». Προχωρώντας δέ περαιτέρω, πρότεινε και σειρά όλη πρακτικής φύσεως μέτρων για την ευώδοση του έγχειρήματος. Τά μέτρα αυτά, μεταξύ άλλων, ήταν ή «*ἀποκατάσταση των προσκνημάτων και των ιστορικών Μονών στο πλαίσιο τής πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης*», ή έκδοση «*Προσκνηματικού Οδηγοῦ*» μέ περιληπτικές πληροφορίες περί όλων των προσκνημάτων τής Ελλάδος, ή όργάνωση «*έμποροπανηγύρεων*», «*παζαριών*» και «*παραδοσιακών γλεντιών*» σε πλατείες χωριών, οί προσαρμογές των ξενοδοχειακών μονάδων και εστιατορίων στίς «*ιδιαιτερες απαιτήσεις του θρησκευτικού τουρισμού*», και τέλος ή ανέγερση ενός Πανελληνίου Ίερού Καθιδρύματος «*πού θά βοηθοῦσε στην ανάπτυξη τής περιοχῆς μέ την αξιοποίηση του Θρησκευτικού και Προσκνηματικού Περιηγητισμού, του μοναδικού Τουρισμού που ποτέ δέν πρόκειται να εκλείψει, αλλά αντίθετα προς τά άλλα είδη, παρουσιάζει πάντα όλο και περισσότερο άνοδικές τάσεις*»¹⁵.

Έτερο κείμενο αναφερόταν σ' ένα διεθνές συμπόσιο μέ θέμα τόν «*Πολιτιστικό Τουρισμό*», τό όποιο θά συνερχόταν τόν Νοέμβριο του 2006 μέσα στα πλαίσια τής έκδηλώσεως «*Φιλοξενία 2006*», υπό την αιγίδα τής HELEXPO (του έπισήμου αυτού φορέως διοργανώσεως εκθέσεων στην Ελλάδα) και του «*Αλεξάνδρειου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ίδρύματος Θεσσαλονίκης*».

Στό ένημερωτικό αυτό κείμενο, οί διοργανωταί τής ως άνω έκδηλώσεως, άφου πρώτα παρέθεταν στοιχειά σχετικά μέ τίς ένέργειες τής Πολιτείας και των τουριστικών φορέων να διαφοροποιήσουν την τουριστική προσφορά στην Ελλάδα, παρατηροῦσαν ότι «*ό πολιτιστικός τουρισμός είναι, ίσως, ή σπουδαιότερη μορφή έναλλακτικού τουρισμού, ιδίως για την Ελλάδα, χώρα μέ άπαραμίλλα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στη βάση των πόρων που στηρίζουν την τουριστική οίκονομία*»¹⁶. Έπειτα δέ από την γενική αυτή τοποθέτηση, οί υπεύθυνοι του Συμποσίου παρουσίαζαν μία δέσμη «*ειδικών μορφών πολιτιστικού τουρισμού*», όπου συμπεριλαμβάνονταν, μεταξύ άλλων, οί «*άθλητικές άναμετρήσεις*», ό «*γαστρονομικός τουρισμός*», περίπατοι σε «*δρόμους κρασιού*», επισκέψεις σε μουσεια και έθνικά πάρκα, «*φεστιβάλ*»,

¹⁵ <http://www.panagia-galaxa.gr/tourismos.html>

¹⁶ Διεθνές Συμπόσιο για τόν Πολιτιστικό Τουρισμό 16-19/11/2006, βλ. <http://www.helexpo.gr/portal.Event.item>.

«συνάξεις-άνταμώματα», «έκθέσεις», «συνέδρια», δίπλα δέ στίς ειδικές αὐτές κατηγορίες εὗρισκε κάποια θέση καί ὁ «θρησκευτικός τουρισμός»!¹⁷

Ἐνα τρίτο κείμενο ἦταν μιά ὁμιλία τῆς (τότε) Ὑπουργοῦ Τουρισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, πού εἶχε γίνει τόν Ὀκτώβριο τοῦ 2006 στά πλαίσια τοῦ 5^{ου} Συνεδρίου τοῦ «Συνδέσμου Ἑλληνικῶν Τουριστικῶν Ἐπιχειρήσεων», καί ὁποῖο ἦταν ἀφιερωμένο στόν «Τουρισμό καί τήν Ἀνάπτυξη».

Παρουσιάζοντας τό Κυβερνητικό πρόγραμμα ὅσον ἀφορᾷ στόν ἐμπλουτισμό τῆς τουριστικῆς προσφορᾶς στήν Ἑλλάδα, καί ἀφοῦ παρατηροῦσε ὅτι «ἡ διαφοροποίηση τοῦ τουριστικοῦ προϊόντος εἶναι τό κλειδί τῆς βιώσιμης, ταχύρυθμης καί μακροπρόθεσμης τουριστικῆς ἀνάπτυξης», ἡ Ὑπουργός μιλοῦσε περί τῶν μέτρων πού ἐλαμβάνοντο ἀρμοδίως γιά νά προωθηθοῦν «νέες μορφές ἐναλλακτικοῦ τουρισμοῦ πού δέν καλύπτονται ἀπό τόν ἀναπτυξιακό νόμο» τῆς Ἑλλάδος, καί προέβαλλε ὡς πρότυπα ἐναλλακτικοῦ τουρισμοῦ τήν «γαστρονομία», τόν «θαλάσσιο», τόν «ἀναρριχητικό», τόν «καταδυτικό», τόν «ἀθλητικό» τουρισμό, σύν αὐτοῖς δέ καί τόν «θρησκευτικό τουρισμό»¹⁸. Πρᾶγμα τό ὁποῖο ἐπιβεβαίωνε καί σέ συνέντευξή της στό ρωσικό περιοδικό «Ἑλλάδα»¹⁹ τόν Μάιο τοῦ 2007, ὅπου μιλῶντας γιά τίς προσπάθειες τοῦ Κράτους νά ἐμπλουτισθεῖ τό «τουριστικό προϊόν» (sic) τῆς Ἑλλάδος, τόνιζε ὅτι «στό πλαίσιο αὐτό προωθοῦμε τήν ἀνάπτυξη ὄλων τῶν νέων μορφῶν τουρισμοῦ: τόν ἱαματικό, τόν πολιτιστικό, τόν περιηγητικό, τόν χιονοδρομικό, τόν θάλασσιο, τόν συνεδριακό, τόν προσκνηματικό, τόν γαστρονομικό, τόν ἀθλητικό, τόν τουρισμό τῶν πόλεων»²⁰. Νά σημειωθεῖ ὅτι τό διμηνιαῖο αὐτό περιοδικό ἐκδίδεται στή Μόσχα σέ συνεργασία μέ τό «Ἑλληνο-Ρωσικό Ἐμπορικό Ἐπιμελητήριο» καί στοχεύει στήν προώθηση στήν Ρωσία τῶν ἑλληνικῶν καί κυπριακῶν τουριστικῶν ὑπηρεσιῶν, ἔχει δέ τήν στήριξη πολλῶν ἀρμοδίων φορέων τῆς Ἑλλάδας (ΥΠΕΕ, ΕΟΤ) καί τῆς Ρωσίας, τοῦ Δημάρχου Μόσχας, ὅπως εἶχε τήν ὑποστήριξη καί τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Μόσχας Ἀλεξίου β'.

Στά ἴδια μήκη κύματος μέ τήν Ἑλλάδα βρίσκεται καί ἡ Κύπρος, ὅσον ἀφορᾷ στήν προώθηση τοῦ θρησκευτικοῦ ἢ προσκνηματικοῦ τουρισμοῦ. Ἔτσι, διαπιστώνουμε ὅτι ὁ «θρησκευτικός τουρισμός», μαζί μέ διάφορα ἄλλα «τουριστικά προϊόντα», ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά κυριώτερα τμήματα τῆς τουριστικῆς «ἀγορᾶς» τῆς Κύπρου, πού περιλαμβάνει τόν «συνεδριακό», τόν «μαθητικό καί φοιτητικό», τόν «ἐπαγγελματικό καί

¹⁷ ὅπ.π.

¹⁸ Βλ. www.seteconferences.com/5th_Conferencespeaches

¹⁹ Βλ. www.traveldailynews.gr/new.asp

²⁰ <http://www.greece.ru/gr/cult>

ἐπιχειρηματικό», τόν «κοινωνικό» τουρισμό, ώς καί τόν «τουρισμό τῆς τρίτης ἡλικίας»²¹.

Ὅπως εἶχε τονισθεῖ στό «Πρῶτο Διεθνές Συνέδριο γιά τόν Θρησκευτικό Τουρισμό», πού εἶχε συνέλθει πρό διετίας στήν Λευκωσία, ἡ Κύπρος, «ἀνά τούς αἰῶνες συγκέντρωσε σωρεία σημαντικῶν κειμηλίων, παμπάλαιων εἰκόνων, τοιχογραφιῶν καί χτισμάτων» καί «εἶχε τήν τύχη νά προικοδοτηθεῖ μέ ἰδιαίτερα ἀξιόλογα μνημεῖα μιᾶς ἄλλης σημαντικῆς θρησκείας, τοῦ Μουσουλμανισμοῦ». Ὡς ἐκ τούτου, τονιζόταν στό Συνέδριο, ἡ προώθηση τῶν «θρησκευτικῶν περιηγήσεων» ἀποτελοῦν «πρόκληση», καί παρέχουν δυνατότητες ἀναδείξεως τῆς θρησκευτικῆς κληρονομιάς τῆς Κύπρου, «στά πλαίσια τῶν πολιτιστικῶν διαδρομῶν πού ἀναδεικνύουν τήν πολιτιστική κληρονομιά τῶν λαῶν»²².

Καθώς γνωρίζετε ἐνδεχομένως, τόν σχεδιασμό Θρησκευτικῶν Διαδρομῶν στήν Κύπρο ἔχει ἀναλάβει ὁ Κυπριακός Ὄργανισμός Τουρισμοῦ (ΚΟΤ), σέ συνεργασία μέ τό Εὐρωπαϊκό Ταμεῖο Περιφερειακῆς Ἀνάπτυξης, τό ὁποῖο χρηματοδοτεῖ τό ὅλον ἐγχείρημα κατά 50%. Ἐκεῖνο ὅμως πού ἔχει ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι, ὁ σχεδιασμός τῶν «θρησκευτικῶν περιηγήσεων» δέν θά λειτουργήσῃ αὐτόνομα, ἀλλά «συμπληρωματικά καί σέ συνέργεια μέ ἄλλα ἐξειδικευμένα προϊόντα, ὅπως π.χ. Μονοπάτια τῆς Φύσης, Δρόμοι Κρασιοῦ, Πολιτιστική Διαδρομή Κύπριδα Ἀφροδίτη, συμβάλλοντας στήν στήριξη τῆς τουριστικῆς δραστηριότητας καθῶς καί στή διασφάλιση τῆς ἀειφόρου καί βιώσιμης ἀνάπτυξης τῆς ὑπαίθρου τῆς Κύπρου»²³.

Διεξερχόμενος κανεῖς τά ὡς ἄνω κείμενα, ἀλλά καί πολλά ἄλλα σχετικά γραπτά, δέν μπορεῖ παρά νά ἐκφράσει χαρά καί ἱκανοποίηση γιά τίς προσπάθειες πού καταβάλλονται προκειμένου ὅπως ἕνας τόπος, προικισμένος μέ μοναδικές φυσικές καλλονές καί ἀνεκτίμητης ἀξίας μνημεῖα, ὅπως ἡ Κύπρος, ἡ Ἑλλάδα, ἡ Ρωσσία, ἡ Γεωργία, ἡ Οὐκρανία, ἡ Ρουμανική Μολδαβία, ἀποκτήσῃ μιᾶ ἀξία τοῦ ὀνόματος καί τῆς ἱστορίας τῆς τουριστική ὑποδομή, πού θά εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τῆς προσπάθειας γιά μιᾶ μακροπρόθεσμη καί βιώσιμη ἀνάπτυξη τῆς χώρας.

Ὡστόσο, δέν μπορεῖ νά ἀποκρύψει κανεῖς καί κάποιον ἐρεθισμό ὅταν διαπιστώνει ὅτι ἕνας πανάρχαιος ἱερός θεσμός τῆς Ἐκκλησίας ὅπως τό «προσκύνημα», ἐκλαμβάνεται ἀπλῶς ὡς ἕνα «τουριστικό προϊόν», ὡς

²¹ Βλ. Ἡ Ἑλληνική Τουριστική Ἀγορά γιά τήν Κύπρο. Στό <http://www.cyprustradecenter.gr/files/Cyprus-greece-commercial-relations-annex-4,ht>

²² Βλ. «Στοιχίωμα γιά τήν Κύπρο ἡ ἀνάπτυξη θρησκευτικοῦ τουρισμοῦ. Στό http://www.traveldailynews.gr/new.asp?newid=33225&subcategory_id=30

²³ Βλ. «Ἀνάπτυξη τοῦ Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ στήν Κύπρο». Ὁπ. π., 34532

«πραμάτεια», ως ένας από τους παντοειδείς οικονομικούς παράγοντας που αναμένεται να συμβάλει και αυτός στην ανάπτυξη και την ευημερία ενός τόπου. Καί βεβαίως ενοχλείται, βλέποντας ότι οί περί τόν τουρισμόν ασχολούμενοι, αδυνατούν να διακρίνουν την ειδοποιό διαφορά που υπάρχει μεταξύ «τουρισμοῦ» καί «προσκυνήματος». Δηλ. μεταξύ αὐτοῦ που κατά κύριο λόγο στοχεύει στην ἀναψυχή τοῦ τουρίστα, καί ἐκείνου που ἔχει μιά πνευματική διάσταση καί ἀποσκοπεῖ ὄχι στην «ἀναψυχή», ἀλλά στην «ψυχική ἀνάταση» καί τήν ἐν Κυρίῳ αὐξηση τῶν προσκυνητῶν.

* * * * *

Ὅπως ἔγινε ἤδη λόγος, ἡ ἔνταξη τοῦ «θρησκευτικοῦ τουρισμοῦ», μέσα στά εὐρύτερα πλαίσια τῆς τουριστικῆς καί ἀναπτυξιακῆς πολιτικῆς μιᾶς χώρας, εἶναι πλέον σύνηθες φαινόμενο σέ ὅλα τά μήκη καί πλάτη τῆς ὑψηλίου. Δέν εἶναι δέ τυχαῖο ὅτι καί στην γειτονική Τουρκία, ὅπου, μετά τόν Μικρασιατικό ξεριζωμό καί τήν Συνθήκη τῆς Λωζάννης τό 1923, ἦταν ἀδιανόητο νά πραγματοποιηθεῖ μιά Ὁρθόδοξη λατρευτική Σύναξη στην Ἀνατολία, σήμερα, ἐπίσημοι κρατικοί φορεῖς, ὅπως τό Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καί Τουρισμοῦ, ἡ Διεύθυνση Θρησκευτικῶν Ὑποθέσεων, οἱ Δημοτικές Ἀρχές τῆς Καππαδοκίας, τῆς Ἰωνίας, τῆς Λυκίας, τῆς Βιθυνίας ἢ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐνθαρρύνουν πλέον τά Ὁρθόδοξα προσκυνηματικά ταξίδια, ἀνοίγοντας διάπλατα τίς πύλες ἀλειτούργητων μέχρις ἐσχάτων, καί σέ πολλές περιπτώσεις ἐρειπωμένων, Ναῶν μας. Καί τοῦτο, παρά τίς κατά διαστήματα δυναμικές ἀντιρρήσεις ὠρισμένων ἀκραίων ἐθνικιστικῶν στοιχείων.

Ἡ ἐξέλιξη αὐτή μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς μιά χειρονομία καλῆς θελήσεως τῶν Ἀρχῶν τῆς Τουρκίας στην προσπάθεια ἐξομαλύνσεως τῶν σχέσεων της μέ τήν Ἑλλάδα. Καί ὄντως εἶναι μιά εὐπρόσδεκτη χειρονομία που ὅπωςδήποτε συντελεῖ στην προσέγγιση τῶν λαῶν τῶν δύο χωρῶν. Ὡστόσο, πρέπει νά ὁμολογηθεῖ ὅτι, σέ περιφερειακό τουλάχιστον ἐπίπεδο, τά οικονομικά ὠφέλη τῆς Τουρκίας ἀπό τίς ἐπισκέψεις χιλιάδων προσκυνητῶν τόσο ἀπό τήν Ἑλλάδα, ὅσο καί ἀπό τήν ἑλληνική διασπορά στίς προγονικές ἐστίες, στίς ρίζες τοῦ γένους, δέν εἶναι διόλου εὐκαταφρόνητα.

Πρέπει ὅμως νά ὑπογραμμισθεῖ ὅτι, ἂν κρατικοί, δημοτικοί καί τουριστικοί φορεῖς τῆς γειτονικῆς χώρας, δίνουν ἔμφαση κυρίως, (ἂν ὄχι ἀποκλειστικά), στό πολιτικο-οικονομικό σκέλος τοῦ Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ, ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, που ἐδῶ καί 15 χρόνια ἡγεῖται τῶν προσκυνημάτων ἀνά τήν Μικρά Ἀσία, δίνει μιά ἄλλη ἔμφαση, καί τοποθετεῖ μέσα στό σωστό ἐκκλησιαστικό,

πνευματικό και ποιμαντικό του πλαίσιο, τό ἐπ'έσχάτων ἀναβιωθέν πανάρχαιο εὐλαβές ἔθος τοῦ «προσκυνηματικῶς ἀποδημεῖν».

Ἔτσι, μιλῶντας κατά τήν διάρκεια Ἑσπερινοῦ στόν Ἱερό Ναό τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τῆς Μαλακοπῆς (Καππαδοκίας) τόν Ἰούλιο τοῦ 2005, ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, ἀπευθυνόμενος σέ ὄμιλο προσκυνητῶν πού τόν εἶχαν συνοδεύσει, ρωτοῦσε: «Ποῖον εἶναι τό κινοῦν αἷτιον τῶν ἐπισκέψεων μας (στήν Καππαδοκία); Μία εὐλαβῆς ἰδιοτροπία ἢ ἔστω μία καλή προσκυνηματική συνήθεια;» Καί ἔδινε τήν ἀπάντηση. Εὐρισκόμεθα ἐδῶ στήν Καππαδοκία, ἔλεγε, διότι ὁ τόπος αὐτός «ἐκπέμπει ἀγιότητα, ὁσιότητα, μαρτυρικότητα, εὐαγγελικότητα». Καί συνέχιζε, τονίζοντας μέ ἔμφαση, ὅτι «ἐρχόμεθα καί θά ἐπανερχόμεθα ὡς πεινῶντες καί διψῶντες νά πίνωμεν καί τρώγωμεν ἐν Θεῖαις Λειτουργίαις τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Κυρίου ἐδῶ ὅπου λειτουργικῶς ζῶντες ἐβίωσαν οἱ Καππαδόκαι Ὁρθόδοξοι..., ἐρχόμεθα καί θά ἐρχόμεθα διά νά ἐπαναβαπτίζομεθα εἰς τό προσευχητικόν κλίμα τό ὁποῖον περιρρέει τόν ὅλον ὑποβλητικόν χῶρον..., ἐρχόμεθα καί θά ἐρχόμεθα πάλιν, διότι αἰσθανόμεθα ἐνταῦθα πληρέστερον τό μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ ἀγιότητος καί τῆς πραγματικότητος τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐνός μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τό ὁποῖον συμμετέχουν οἱ πρό ἡμῶν, οἱ σύγχρονοι ἡμῶν καί ὅσοι μετὰ ἀπό ἡμᾶς θά ἔχουν λάβει τό χριστοσφράγισμα τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, ζήσαντες, ζῶντες καί ζήσοντες ἐπ'ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου»²⁴.

Ἴδού λοιπόν, ἐκλεκτή ὁμήγουρη, ἡ πεμπουσία τοῦ βιώματος αὐτοῦ πού ἡ Ἐκκλησία ἀποκαλεῖ «προσκύνημα», καί ὄχι «τουρισμό», ἔτσι ὅπως διατυπώνεται ἀπό χεῖλη Πατριαρχικά.

Παρενθετικῶς, θά ἦταν ἴσως ἐνδιαφέρον νά ἀναφερθεῖ ὅτι τό θέμα αὐτό, εἶχε συμπεριληφθεῖ στό ἀρχικό πινάκιο θεμάτων τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου, πού εἶχε καταστρώσει ἡ Α' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ρόδου τό 1961. Μόνο πού τότε δέν γινόταν λόγος περὶ «θρησκευτικοῦ τουρισμοῦ», ἀλλά περὶ «ἀναπτύξεως τοῦ ἔθους τῶν Ὁρθοδόξων ὁδοιποριῶν πρός τά ἐκασταχοῦ Ἱερά Προσκυνήματα»²⁵.

* * * * *

Ἔνα μνημόνιο τό ὁποῖο εἶχε ὑποβληθεῖ τόν Νοέμβριο τοῦ 2005 στό «Παγκόσμιο Φόρουμ Ἀστικῆς Κοινωνίας» (Global Civil Society Forum), πού τελοῦσε ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ προαναφερθέντος ἀρμοδίου φορέως τοῦ ΟΗΕ

²⁴ Βαρθολομαίου Κωνσταντινουπόλεως, Ὁμιλία κατά τόν Ἑσπερινόν ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἁγίου Θεοδώρου Μαλακοπῆς (02/07/2005), βλ. <http://www.ec-patr.org/docdisplay>

²⁵ Μονογραφηθέντα Πρακτικά τῆς ἐν Ρόδῳ Πανορθόδοξου Διασκέψεως (24 Σεπτεμβρίου-1 Ὀκτωβρίου 1961), ἐν Ὁρθοδοξία, ΛΖ' (1962) σελ.70

γιά τήν ανάπτυξη, ἀφοῦ πρῶτα ἀναφερόταν στίς προβληματικές πτυχές τοῦ τουρισμοῦ καί τόνιζε τήν ἀνάγκη προαγωγῆς στόν κόσμο ἑνός δικαίου καί ἀειφόρου «οἰκοτουρισμοῦ», προέβαινε, ἐν συνεχείᾳ, στήν ἀπαρίθμηση σειρᾶς ὅλης μέτρων, τά ὁποῖα θά μπορούσαν νά προσδώσουν ἕνα νέο, πιό «ἀνθρώπινο» κοινωνικό πρόσωπο στόν «τουρισμό μαζῶν», πού ἄρχισε ἐπ' ἐσχάτων νά παίρνει ἀνησυχητικές διαστάσεις, κυρίως στόν λεγόμενο «Τρίτο κόσμο». Μαζί δέ μέ τήν ἔκκληση νά προστατεύονται οἱ «οἰκολογικά εὐαίσθητες περιοχές» τοῦ κόσμου ἀπό ἕνα ἀνεξέλεγκτα ἀναπτυσσόμενο τουρισμό, τό ἐν λόγῳ μνημόνιο προέτρεπε κυβερνήσεις, δήμους καί τουριστικές ἐπιχειρήσεις, νά καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια πρὸς τρεῖς κυρίως κατευθύνσεις: α) τῆς διαφάνειας στίς τουριστικές ἐπιχειρήσεις, β) τῆς βελτιώσεως τῶν συνθηκῶν ἐργασίας καί τῆς διασφαλίσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων στόν τομέα τοῦ τουρισμοῦ, καί γ) τῆς εὐαισθητοποιήσεως τῶν τουριστῶν ὅσον ἀφορᾷ στήν ἱστορία, τήν πολιτισμική κληρονομιά, τήν ἰδιαιτερότητα καί τήν κοινωνική δομή τοῦ τόπου ἢ τῆς χώρας πού ἐπισκέπτονται²⁶.

Ἀπό τήν πλευρά του καί ὁ «Οἰκουμενικός Συνασπισμός Τουρισμοῦ» (Ecumenical Coalition on Tourism-ECOT), ἕνας διαχριστιανικός ὀργανισμός πού ἀπό τό 1982 ἐδρεύει στό Hong Kong καί δραστηριοποιεῖται στόν τομέα τῆς καταπολεμήσεως τῶν ἀρνητικῶν πλευρῶν τοῦ τουρισμοῦ (ὅπως ἡ παιδοφιλία, πορνεία, ἐκμετάλλευση τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, ἄνιση κατανομή τῶν εἰσοδημάτων), μέ κάποια ἀναφορά του συνηγοροῦσε καί αὐτός ὑπέρ τῆς εὐαισθητοποιήσεως τῶν περιηγητῶν ὅσον ἀφορᾷ στίς κοινωνικές ἀνισότητες καί τίς ἄθλιες συνθήκες ἐργασίας στίς χώρες πού ἐπισκέπτονται²⁷. Καί, ἀσφαλῶς, προέβαινε στήν ἐνέργεια αὐτή μέ τό σκεπτικό ὅτι, ἐγκλωβισμένοι μέσα στήν πολυτέλεια τοῦ ξενοδοχείου μιᾶς παραδεισένιας ἀκρογιαλιάς τῆς Νοτιοανατολικῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς ἢ ὀρισμένων χωρῶν τῆς Καραϊβικῆς, ὅπου περνοῦν ἀμέριμνα τίς διακοπές τους, οἱ τουρίστες σπανίως βλέπουν τήν κόλαση μέσα στήν ὁποία ὁ δύσμοιρος αὐτόχθων πληθυσμός πασχίζει νά βγάλει τόν ἐπιούσιον ἄρτον του.

Ἄν λοιπόν, σεβαστοί Πατέρες καί φίλοι ἀκροαταί, διεθνεῖς ὀργανισμοί καί παγκόσμια φόρα αἰσθάνονται σήμερα τήν ἀνάγκη νά παρέχουν ὁδηγίες στόν κόσμο γιά ἕνα κόσμιο, δίκαιο, συνάμα δέ καί ἐπωφελῆ «ψυχαγωγικό τουρισμό», τί εἶδους «κώδικα καλῆς συμπεριφορᾶς», τί εἶδους προτροπή, θά μπορούσε νά δώσει ἡ Ἐκκλησία, σέ ὅσους ἐτοιμάζονται γιά μιά, ἐντός ἢ ἐκτός τῆς χώρας, «προσκυνηματική ἀποδημία»; Ὁ λόγος, ὄχι βέβαια γιά ἀποδημίες πιστῶν πού μεταβαίνουν ὄντως γιά «προσκύνημα» ἢ γιά κάποιο «τάμα» σέ ἱερούς χώρους, ὅπως λ.χ.

²⁶ Background Document on Tourism. EED-Tourism Watch, UNEP/GCSF/5 (01 October 2005) σελ. 8

²⁷ An ECOT declaration on World Tourism Day 2006, στό <http://www.ecotonline.org>

στά Ιεροσόλυμα, στήν Πόλη, στό Σινᾶ, στήν Αἴγινα, στήν Τήνο ἢ τήν Πάρο. Ὁ λόγος, γιά τίς «προσφορές-πακέτα» πού διαφημίζονται μέν ὡς «προσκύνημα», ἀλλά στήν πραγματικότητα συνιστοῦν «ἐκδρομές» οἱ ὁποῖες στό πλούσιο καί ἐλκυστικό πρόγραμμα τους συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ ἄλλων, καί μιά ἐπίσκεψη σέ κάποιο ξακουστό Μοναστήρι ἢ σέ ἕνα ἱστορικό χριστιανικό μνημεῖο!

Ὁ ἐν λόγῳ «κῶδιξ καλῆς συμπεριφορᾶς» πρέπει πρωτίστως νά βοηθᾶ τόν ὑπό μηλωτή «προσκυνητοῦ» περιφερόμενο σύγχρονο «τουρίστα», στό νά συλλαμβάνει τήν βαθύτερη ἔννοια τοῦ ἐγχειρήματός του. Στό νά συνειδητοποιεῖ τήν ἱερότητα τοῦ χώρου τόν ὁποῖο ἐπισκέπτεται, εἴτε εἶναι αὐτός ἐν λειτουργία ἐνοριακός ἢ μοναστηριακός Ναός, εἴτε ἐρειπωμένο χριστιανικό μνημεῖο ἢ, ἀκόμη, μουσεῖο. Στό νά ἔχει συναίσθηση ὅτι «ὁ τόπος ἐν ᾧ οὗτος ἔστηκε, γῆ ἁγία ἐστίν» (Ἐξοδος 3, 5), καθὼς ἔλεγε στόν Μωϋσῆ ἡ Θεϊκή φωνή πού ἐκπέμπονταν ἀπό τήν φλεγόμενη καί μή κατακαιομένη Βάτο στό ὄρος Χωρήβ. Νά μὴν ἔχει δηλαδή τήν ἀνοίκεια συμπεριφορά κάποιου νεοέλληνας «προσκυνητοῦ», πού εὐρισκόμενος πρό τινος στήν Ἀγιασοφία, «τό Παλλάδιο αὐτό τοῦ εὐλογημένου Γένους τῶν Ρωμηῶν»²⁸ ἔπειτα ἀπό μιά φευγαλέα ἐπίσκεψη στό Φανάρι, καί ἀδιαφορῶντας γιά ὅσα λέγονταν περί τῆς σημασίας γιά τήν Ὁρθοδοξία καί τόν ἑλληνισμό τοῦ Ἱεροῦ αὐτοῦ προσκυνηματος (κί' ἄς εἶναι σήμερα μουσεῖο), ἀδημονοῦσε, ζητῶντας ἐπίμονα ἀπό τόν ξεναγὸ νά συντομεύει, προκειμένου ὅπως τό «γκρούπ» του προλάβει τήν Κλειστή Ἀγορά, τό περιώνυμο «Τσαρσί» τῆς Πόλης, προτοῦ σχολάσει!!

Ὁ προσκυνητής δέν μεταβαίνει σέ «Προσκύνημα» γιά ἀναψυχή. Οὔτε καί γιά νά θαυμάσει **μόνο** ξακουστά ἀρχιτεκτονικά ἢ ἀγιογραφικά ἀριστουργήματα, πού δημιούργησαν κάποτε δεξιοτέχναι μαστόροι. Οὔτε δέ μεταβαίνει μέ τήν νοοτροπία τοῦ «ἦλθον, εἶδον, ἀπῆλθον»! Ὅπως παρατηρεῖ εὐστοχα ὁ Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Τατάρνης, Ἀρχιμανδρίτης Δοσιθέος, ὁ προσκυνητής μεταβαίνει σ' ἕνα χῶρο Ἱερό γιά νά προσκυνήσει, νά ἀγιαθεῖ, νά ἰαθεῖ, νά ὠφεληθεῖ πνευματικά...νά συγκεντρωθεῖ, νά συζητήσει, νά χωνέψει αὐτά πού εἶδε καί ἄκουσε, κυρίως δέ γιά νά μετάσχει στήν λειτουργική ζωὴ μιᾶς Ἱερᾶς Μονῆς²⁹, ἢ μιᾶς Ἐνορίας. Μεταβαίνει ὁ προσκυνητής σ' ἕνα τόπο προκειμένου ὅπως βρεθεῖ σέ «κοινωνία» μέ τούς ἀνθρώπους τοῦ τόπου αὐτοῦ, τούς πιστοὺς πού εἶναι ἡ τοπικὴ ἔκφραση τῆς «Μιᾶς» Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, καί οἱ ὁποῖοι μαζί μέ μᾶς καί μαζί μέ τούς ἀνά τήν οἰκουμένη λοιποὺς ὀρθοδόξους, ἀποτελοῦν τό Σῶμα Χριστοῦ καί εἶναι «μέλη ἐκ μέρους» (Α' Κορ. 12,27). Καί θά προσέθετα, πῶς μεταβαίνει ὁ προσκυνητής σ' ἕνα τόπο γιά νά ἐνδιαφερθεῖ καί γιά τήν τύχη αὐτῶν πού συνιστοῦν τήν

²⁸ Ἀρχιμ. Δοσιθέου, μν. ἔργ. σελ. 4

²⁹ Αὐτόθι, σελ. 30 καί 62

τοπική ἐκκλησιαστική κοινωνία. Ὡς ἐκ τούτου, δέν ἔχει νόημα, νομίζω, νά ἐπισκεφθεῖ κανεῖς, ντόπιος ἢ ξένος, ἓνα ἱστορικό Ναό ἢ μιά Μονή κάποιου συρρικνωμένου ἀκριτικοῦ χωριοῦ τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου ἢ τῆς κατεχόμενης Κύπρου, χωρίς νά διερωτηθεῖ γιατί ἐρήμωσε ὁ τόπος καί πῶς ζοῦν σήμερα οἱ ἐναπομείναντες, γηραιοί κυρίως, κάτοικοί του. Οὔτε ἀρκεῖ νά μεταβεῖ κάποιος στήν Πόλη γιά ἐπίσκεψη στό Φανάρι, στήν Χάλκη, τήν Ἀγιοσοφία ἢ τήν Μονή τῆς Χώρας, (ἐννοεῖται δέ καί στήν «Κλειστή ἀγορά» καί σέ κάποια ταβέρνα τοῦ Βοσπόρου!), χωρίς νά προβληματισθεῖ γιά τήν τύχη τοῦ Πατριαρχείου καί τῆς Πολίτικης Ρωμηοσύνης. Ὅπως δέν ἔχει νόημα νά ἐπισκεφθεῖ κανεῖς «προσκυνηματικά» τά Ἅγια χώματα τῆς Παλαιστίνης, τήν Βηθλεέμ, τήν Ναζαρέτ, τό Θαβώρ, τόν Ἰορδάνη καί τά Ἱεροσόλυμα, (διακατεχόμενος ἴσως καί ἀπό κάποιο φόβο, μπάς καί σέ λίγο «ἐξαραβισθεῖ» τό ἐκεῖσε Ἑλληνορθόδοξο Πατριαρχεῖο), χωρίς ταυτόχρονα νά διερωτηθεῖ γιά τά αἴτια ἐκεῖνα πού προκάλεσαν τήν συρρίκνωση τοῦ ὀρθοδόξου καί γενικά τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἁγίας Πόλεως τά τελευταῖα σαράντα χρόνια, καί χωρίς νά ἐνδιαφερθεῖ γιά τήν μοῖρα καί τίς συνθήκες διαβίωσης στήν ὑπό κατοχή πατρώα τους γῆ, τῶν ἐναπομεινάντων λίγων αὐτοχθόνων πιστῶν, πού ἀποτελοῦν τόν κορμό τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, τουτέστι τῶν Παλαιστινίων Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν.

Ἄλλο πρᾶγμα λοιπόν, σεβασμία καί ἐκλεκτή ὀμήγυρης, ἡ «Προσκυνηματική ἀποδημία», καί ἕτερον ὁ «Θρησκευτικός τουρισμός». Καί στήν συνειδητοποίηση, ἐκ μέρους τῶν ἀποδημούντων, τῆς οὐσιώδους διαφορᾶς πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν μορφῶν τοῦ «ἀποδημεῖν», πρέπει νά συμβάλλουν ἀποτελεσματικά τόσο οἱ διοργανωταί παρομοίων «ἐξορμήσεων», (Μητροπόλεις, Ἐνορίες, Σύλλογοι, Ταξιδιωτικά γραφεῖα), ὅσο καί οἱ Ἱερεῖς Μονές καί Ἐνορίες πού φιλοξενοῦν ἄτομα ἢ ὀμάδες προσκυνητῶν. Χωρίς τήν βασική αὐτή ποιμαντική μέριμνα καί προϋπόθεση, τό «προσκύνημα» καταντᾶ νά εἶναι, ἀπλῶς, περιήγηση.

Δρ Γεώργιος Τσέτσης

Μ. Πρωτοπρεσβύτερος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου